

АНАЛІЗ
ГОСПОДАРСЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ:
ТЕОРІЯ, МЕТОДИКА,
РОЗБІР КОНКРЕТНИХ СИТУАЦІЙ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

*За редакцією
доктора економічних наук, професора К. Ф. Ковальчука*

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України
для студентів вищих навчальних закладів*

«Видавництво
«Центр учбової літератури»
Київ – 2012

УДК 658.1:338.3(075.8)

ББК 65.053я73

Е 45

*Гриф надано
Міністерством освіти і науки України
(Лист № 1/11-6809 від 23.07.2010 р.)*

Рецензенти:

Чумаченко М. Г. – доктор економічних наук, професор, академік Національної академії наук України, радник Президії НАН України;

Галушко О. С. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економічного аналізу та фінансів Національного гірничого університету;

Нусінов В. Я. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри обліку, аудиту і фінансового аналізу Криворізького технічного університету.

Авторський колектив:

Н. Г. Шпанковська, Г. О. Король, К. Ф. Ковальчук, В. В. Костанецький, Ю. О. Распопова, Ю. Т. Труш

Шпанковська Н. Г. Аналіз господарської діяльності: теорія, методика, розбір конкретних ситуацій. [текст] : навч. посіб. / Н.Г. Шпанковська, Г.О. Король, К.Ф. Ковальчук [та ін.] ; за ред. К. Ф. Ковальчука – К. : «Центр учбової літератури», 2012. – 328 с.

ISBN 978-617-673-019-4

У навчальному посібнику висвітлені сутність та взаємозв'язки основних наукових категорій економічного аналізу в умовах трансформації економіки до ринкових умов. Визначені особливості економічного аналізу на металургійному підприємстві. Наведені організація аналітичної роботи та її інформаційне забезпечення. Розкриті склад і етапи комплексного економічного аналізу, методики управлінського та фінансового аналізу діяльності металургійного підприємства, особливості аналізу в комерційних установах.

Наочність викладеного теоретичного матеріалу дисципліни забезпечена використанням аналітичних таблиць і графічного методу. Наведені завдання для самоконтролю у вигляді тестових завдань закритого та відкритого типів і виробничих ситуаційних розрахункових задач.

Навчальний посібник призначений для студентів економічних спеціальностей, викладачів, науковців, економістів-практиків, керівників виробничих підприємств.

УДК 658.1:338.3(075.8)

ББК 65.053я73

ISBN 978-617-673019-4

© Шпанковська Н. Г., Король Г. О.,
Ковальчук К. Ф., Костанецький В. В.,
Распопова Ю.О., Труш Ю.Т. 2012.
© «Видавництво «Центр учбової літератури», 2012.

ЗМІСТ

Передмова	8
Частина 1. НАУКОВІ ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ	10
Розділ 1. РОЛЬ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ В СИСТЕМІ МЕНЕДЖМЕНТУ	10
1.1. Особливості аналізу господарської діяльності на металургій- ному підприємстві	10
1.2. Економічний аналіз як функція менеджменту	13
1.3. Зміст економічного аналізу	15
1.4. Завдання для самоперевірки.	17
Розділ 2. ОСНОВНІ КАТЕГОРІЇ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ	18
2.1. Поняття та роль категорій економічного аналізу	18
2.2. Об'єкт, предмет та суб'єкт економічного аналізу.	19
2.3. Ціль та задачі економічного аналізу	22
2.4. Принципи економічного аналізу	24
2.5. Методологія, методика та метод економічного аналізу	28
2.6. Завдання для самоперевірки.	30
Розділ 3. ВИДИ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ	31
3.1. Класифікація видів економічного аналізу	31
3.2. Стисла характеристика видів економічного аналізу	34
3.3. Завдання для самоперевірки.	38
Розділ 4. СИСТЕМА МЕТОДІВ ТА ПРИЙОМІВ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ ДІЯЛЬНОСТІ МЕТАЛУРГІЙНОГО ПІДПРИЄМСТВА	41
4.1. Системний підхід до вибору та застосування методів еконо- мічного аналізу.	41
4.2. Сутність та області використання традиційних методів і при- йомів економічного аналізу	42
4.3. Сутність та області використання економіко-математичних методів аналізу	53
4.4. Методи стратегічного аналізу	62
4.5. Завдання для самоперевірки.	64
Розділ 5. ОРГАНІЗАЦІЯ АНАЛІТИЧНОЇ РОБОТИ	67
5.1. Форми організації економічного аналізу	67
5.2. Склад і структура організації економічного аналізу	71
5.3. Сутність і зміст організації економічного аналізу	73
5.4. Завдання для самоперевірки.	78

Розділ 6. ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ	79
6.1. Вимоги до економічної інформації	79
6.2. Класифікація аналітичної інформації	82
6.3. Джерела інформаційного забезпечення економічного аналізу	84
6.4. Розвиток інформаційних технологій на металургійних підприємствах	86
6.5. Завдання для самоперевірки	88
Частина 2. МЕТОДИКА КОМПЛЕКСНОГО ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ	90
Розділ 7. СТРУКТУРА ТА ЕТАПИ КОМПЛЕКСНОГО АНАЛІЗУ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МЕТАЛУРГІЙНОГО ПІДПРИЄМСТВА	90
7.1. Сутність системного підходу до комплексного економічного аналізу діяльності металургійного підприємства. Етапи проведення аналізу	90
7.2. Етапи комплексного, системного економічного аналізу	91
7.3. Класифікація показників діяльності металургійного підприємства	93
7.4. Особливості проведення повного комплексного економічного аналізу діяльності підприємства в ринкових умовах	97
7.5. Завдання для самоперевірки	99
Розділ 8. ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ АНАЛІЗУ ОСНОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (ВИРОБНИЦТВА ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОДУКЦІЇ) МЕТАЛУРГІЙНОГО ПІДПРИЄМСТВА	99
8.1. Аналіз вартісних показників основної діяльності	100
8.2. Аналіз натуральних показників основної діяльності металургійного підприємства	101
8.3. Аналіз якості та конкурентоспроможності металопродукції	106
8.3.1. Значення та сутність діагностики конкурентоспроможності	106
8.3.2. Аналіз і оцінка конкурентоспроможності металопродукції	107
8.3.3. Аналіз якості металопродукції	109
8.4. Аналіз основних показників якості роботи трудового колективу металургійного підприємства	111
8.5. Аналіз ритмічності основної діяльності та оцінка втрат від порушення ритму виробничого процесу металургійного підприємства	113
8.6. Завдання для самоперевірки	115
Розділ 9. АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ ВИРОБНИЧИХ РЕСУРСІВ МЕТАЛУРГІЙНОГО ПІДПРИЄМСТВА	118
9.1. Аналіз використання трудових ресурсів підприємства	118
9.1.1. Мета та задачі аналізу використання трудових ресурсів	118

9.1.2. Аналіз забезпеченості підприємства трудовими ресурсами	119
9.1.3. Аналіз використання фонду робочого часу	122
9.1.4. Аналіз ефективності використання трудових ресурсів	124
9.1.5. Аналіз фонду оплати праці та ефективності його використання	127
9.2. Аналіз використання матеріальних ресурсів	130
9.3. Методика аналізу використання необоротних активів	132
9.3.1. Оцінка наявності основних засобів, їхніх складу та структури	133
9.3.2. Оцінка забезпеченості підприємства основними засобами та їхнього технічного стану.	134
9.3.3. Оцінка ефективності використання основних засобів	138
9.4. Аналіз використання виробничої потужності підприємства	142
9.5. Завдання для самоперевірки.	149

Розділ 10. АНАЛІЗ ВИТРАТ І СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ (РОБІТ, ПОСЛУГ) МЕТАЛУРГІЙНОГО ПІДПРИЄМСТВА.	152
10.1. Класифікація поточних витрат підприємства, мета та завдання їхнього аналізу	152
10.2. Система показників оцінки поточних витрат підприємства та їхніх факторів	154
10.3. Аналіз собівартості металопродукції	159
10.4. Аналіз госпрозрахункової собівартості продукції цехів металургійного підприємства	167
10.5. Маржинальний підхід до аналізу витрат на виробництво продукції (робіт, послуг)	169
10.6. Завдання для самоперевірки.	175

Розділ 11. АНАЛІЗ ФІНАНСОВИХ ПОКАЗНИКІВ ДІЯЛЬНОСТІ МЕТАЛУРГІЙНОГО ПІДПРИЄМСТВА.	178
11.1. Суттєвість фінансового аналізу та його особливості.	178
11.2. Особливості методики зовнішнього фінансового аналізу підприємства	181
11.2.1. Аналіз фінансових результатів	181
11.2.2. Аналіз майнового стану підприємства	183
11.2.3. Аналіз грошових потоків	185
11.2.4. Аналіз фінансового стану підприємства та його стійкості	187
11.3. Особливості методики внутрішнього фінансового аналізу підприємства	196
11.3.1. Аналіз фінансових результатів	196
11.3.2. Аналіз оборотних активів	197
11.3.3. Аналіз заборгованості.	201
11.4. Загальна оцінка фінансового стану підприємства.	201
11.5. Завдання для самоперевірки.	203

Розділ 12. АНАЛІЗ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МЕТАЛУРГІЙНОГО ПІДПРИЄМСТВА	208
12.1. Аналіз інвестиційного портфеля	209
12.2. Аналіз капітальних інвестицій	211
12.3. Аналіз інноваційної діяльності	215
12.4. Завдання для самоперевірки	217
Розділ 13. АНАЛІЗ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МЕТАЛУРГІЙНОГО ПІДПРИЄМСТВА	217
13.1. Методика аналізу загальних показників зовнішньоекономіч- ної діяльності	218
13.1.1. Роль та значення аналізу зовнішньоекономічної дія- льності	218
13.1.2. Місце аналізу зовнішньоекономічної діяльності в сис- темах менеджменту та економічного аналізу	219
13.1.3. Мета та завдання аналізу зовнішньоекономічної дія- льності	219
13.1.4. Особливості оцінки зовнішньоекономічних процесів	220
13.1.5. Особливості методики аналізу узагальнюючих показ- ників зовнішньоекономічної діяльності	224
13.1.6. Аналіз іноземних інвестицій	226
13.2. Аналіз зовнішньоекономічної діяльності в системі марке- тингу	228
13.2.1. Аналіз світового та вітчизняного ринків металопроду- кції	228
13.2.2. Аналіз цінової політики металургійного підприємства	230
13.2.3. Аналіз якості та конкурентоспроможності експортної металопродукції	231
13.2.4. Аналітичні розділи бізнес-планів підприємств з іно- земними інвестиціями	232
13.3. Особливості комплексного економічного аналізу фінансово- господарської діяльності спільних підприємств з іноземними ін- вестиціями	234
13.3.1. Складові комплексного економічного аналізу спільних підприємств з іноземними інвестиціями	234
13.3.2. Оцінка впливу коливань курсу валют (курсових різ- ниць) на показники діяльності спільного підприємства з іно- земними інвестиціями	235
13.3.3. Аналіз валютної самокупності спільного підприємст- ва з іноземними інвестиціями	237
13.3.4. Аналіз прибутковості спільного підприємства з інозе- мними інвестиціями	238
13.3.5. Особливості аналізу основної діяльності спільного підприємства з іноземними інвестиціями	241
13.3.6. Інформаційне забезпечення комплексного економіч- ного аналізу діяльності спільного підприємства з іноземними інвестиціями	242

13.4. Аналіз впливу результатів зовнішньоекономічної діяльності на показники діяльності підприємства	243
13.5. Завдання для самоперевірки	245
Розділ 14. ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ, СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ ТА ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ	248
14.1. Особливості та зміст економічного аналізу діяльності комерційних банків	248
14.2 Аналіз банком-кредитором фінансового стану позичальника	249
14.2.1. Аналіз фінансового стану підприємства-позичальника	250
14.2.2. Аналіз фінансового стану позичальника–приватного підприємця	260
14.3 Аналіз діяльності комерційного банку	267
14.3.1. Аналіз активів і пасивів комерційного банку	267
14.3.2. Аналіз фінансових результатів діяльності комерційного банку	278
14.3.3. Відсотковий аналіз діяльності комерційного банку	282
14.3.4. Порівняльний міжбанківський аналіз	283
14.4. Особливості аналізу діяльності страхових компаній та пенсійних фондів	285
14.5. Завдання для самоперевірки	288
Розділ 15. АНАЛІТИЧНА ПІДТРИМКА УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ	290
15.1. Особливості управлінських рішень	290
15.2. Особливості аналітичної оцінки управлінських рішень	291
15.3. Завдання для самоперевірки	296
Додатки	300
Рекомендована література	321

ПЕРЕДМОВА

За останні роки з'явилося багато видань, присвячених аналізу діяльності підприємств. Але в них, головним чином, розглядаються питання фінансового аналізу. Це цілком закономірно, оскільки в ринкових умовах усі учасники ринку цікавляться оцінкою фінансового стану та фінансової стійкості суб'єкта господарювання. Однак слід зазначити, що фінансовий аналіз є важливою, але лише однією зі складових частин економічного аналізу, умовно кажучи, надводною вершиною айсберга. Адже фінансовий стан залежить, в основному, від результатів виробничо-господарської діяльності, і шукати шляхи поліпшення фінансового стану та підвищення його стійкості, в першу чергу, слід у напрямках зростання ефективності господарської діяльності, що є предметом економічного аналізу.

Роль аналізу господарської діяльності зумовлена його місцем у системі менеджменту як важливої основної підфункції функції контролю в управлінні діяльністю суб'єктів господарювання. Він є також важливою невід'ємною частиною фінансового менеджменту та аудиту. Без аналізу господарської діяльності неможливо приймати управлінські рішення, спрямовані на підвищення прибутковості та ефективності господарської діяльності, виявлення й усунення причин збитковості або низької рентабельності, забезпечення стійкого фінансового стану підприємства, банку або іншого суб'єкта господарювання. Загальні правові, економічні та соціальні принципи їхньої діяльності регламентуються законодавством [1,2] та нормативно-правовими актами [3,4], що враховуються в аналітичній роботі.

У комплексному вирішенні проблем підвищення ефективності діяльності суб'єкта господарювання економічному аналізу належить провідне місце, оскільки його метою є аналітична підтримка стратегічних, тактичних та оперативних управлінських рішень на різних рівнях управління. Економічний аналіз як наукова категорія, на наш погляд, значно ширша за змістом, ніж аналіз господарської діяльності підприємства, що об'єктивно обумовлено місцем аналізу господарської діяльності в загальній системі економічного аналізу. Аналіз господарської діяльності є складовим елементом економічного аналізу, тісно пов'язаним з іншими елементами системи: аналізом стану зовнішнього

середовища; ринковою кон'юнктурою; оцінкою стану міждержавного та державного регулювання господарською діяльністю підприємства, її нормативно-правового забезпечення; визначення умов функціонування; невизначеності ситуації та ін. Зростання самостійності підприємств у ринковій економіці супроводжується підсиленням аналітичних оцінок для прогнозування стратегій розвитку, бізнес-планування та оцінки досягнутих результатів діяльності підприємства у взаємозв'язку з переліченими елементами економічного аналізу як у теоретичному аспекті при обґрунтуванні його наукових категорій, так і під час реалізації аналітичної функції управління господарською діяльністю підприємства. Зв'язки елементів системи економічного аналізу на всіх рівнях управління господарською діяльністю обумовили єдність теоретичної та методичної основ аналітичних досліджень.

Опанування теоретичними та методичними положеннями та придбання уміння їхнього практичного використання при виявленні резервів та оцінці їхнього впливу на економічні, в тому числі й фінансові, показники діяльності неможливе без самостійної індивідуальної роботи студентів. Рекомендації щодо поглибленого вивчення наукових категорій економічного аналізу, вибору та використання методів і прийомів при вирішенні імітаційних вправ, розборі й аналізі конкретних господарських ситуацій, виробничих ситуаційних задач, оцінці конкретних за видами діяльності і загальних результатів роботи підприємства містяться у першому розділі навчального посібника. Другий розділ видання присвячено методиці економічного аналізу, яка враховує специфіку металургійного виробництва. Для придбання умінь і навичок колективної аналітичної роботи, яка потребує і розподілу, і взаємодій, і взаємовідносин внаслідок її складності і трудомісткості, передбачається самостійна індивідуальна попередня підготовка до участі у діловій грі. Для самоконтролю знань пропонуються базові тестові завдання відкритого типу (тобто без пропонованих відповідей для вибору правильної з них), конкретні господарські ситуації та імітаційні вправи.

Практична частина складена на підставі науково-дослідних робіт авторів посібника, досліджень, виконаних у Національній металургійній академії України (НМетАУ) сумісно з металургійними підприємствами і впроваджених у навчальний процес у НМетАУ та в системі перепідготовки і підвищення кваліфікації кадрів металургійних підприємств Придніпров'я.